

priority of onym levels in the poetic heritage of Vasyl Stus. In accordance with this the idiostyle of V. Stus became the *object* of the article, the *subject* is the onym space structure of the poet's works. To obtain reliable data the *methods* of description, induction and deduction, quantitative analysis were used, as well as component and contextually-interpretative methods. The *result* of this work is a full justification of the importance of onym component in the poet's idiostyle and the identification of the foreground proper names used in his works. *Conclusions*: The main levels of proper names in the works of Vasyl Stus are concentrated in anthroponymic and toponymic segments of the writer's onym space, but other levels of proper names also actively operate and serve as markers of his idiolect specifics.

Key words: onym space, anthroponym, toponym, theonym, idiolect, V. Stus.

Статтю отримано 25.10.2016 р.

УДК 811.161.2'373.42:821.161.2...А/Я.08:531.111

НЕМИРОВСЬКА Олександра Федорівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського; вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна, 65020; тел.: +38 067 9681993; +38 048 7060843; e-mail: Layma-59@mail.ru; ORCID ID: 0000-0001-9638-152X

ТЕМПОРАЛЬНА ЛЕКСИЧНА ПАРАДИГМА ЯК АКТУАЛІЗАТОР ХУДОЖНЬОГО ЧАСУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ В. МАЛИКА «КНЯЗЬ ІГОР»)

Анотація. Стаття присвячена вивченню ролі темпоральної лексичної парадигми в історичному романі В. Малика «Князь Ігор». *Предметом* аналізу є функціональне навантаження, особливості вживання, стилістичні конотації, експресивний, образний потенціал, варіативність компонентів темпоральної лексичної парадигми. Уживання тих чи інших лексем залежить від тематики твору, авторського задуму, що й зумовлює функціонування певних лексем, організацію особливостей цього лексичного плату. Використання кожної лексеми є чітко продуманим, кожна з них ілюструє широкий спектр образних і експресивних трансформацій, а також тісну взаємодію з іншими лінгвістичними та екстралінгвістичними факторами. *Результати* семантичного аналізу темпоральної лексичної парадигми свідчать про наявність значного конотативного потенціалу з активованим стилістичним, експресивним компонентом практично у кожній з лексем, що максимально поглиблює його узуальне значення. Встановлено діапазон, насиченість і перспективи образних трансформацій, залежність компонентів парадигми не лише від лінгвоментальних стратегій автора, а й від екстралінгвістичних факторів. Основний *висновок* полягає в тому, що темпоральна лексична парадигма виконує текстоутворюючу, характеристичну, хронотопічну, експресивну, виразову функції, сприяє розкриттю підтексту й авторської концепції.

Ключові слова: темпоральна лексика, темпоральна лексична парадигма, онімний масив, художній час, художній хронотоп, художній контекст.

Постановка проблеми. Одними з основних компонентів художнього твору є час і простір. «Часові і просторові координати є не тільки каркасом твору, але й одним із дійових засобів організації його змісту [4, с. 228]. Просторово-часові уявлення письменника визначають своєрідність структури його твору, вони є основою композиції [1, с. 97].

Вивчення мовних засобів утворення художнього часу (ХЧ) є однією з важливих проблем сучасного мовознавства. Категорія часу в різних своїх аспектах — філософському, історичному, лінгвістичному — тісно пов'язана з природою художнього твору «Категорія часу тісно пов'язана з екзистенцією людини, її світосприйняттям, історичними процесами, що відбуваються, загальним прискоренням ритму життя (...) Для поета, письменника час (...) пов'язаний із життям самої людини, суспільства, з історією країни» [3, с. 175]. Зазначена проблема знаходиться в колі уваги таких учених, як Т. О. Андрєєва, С. О. Бабушкін, М. М. Бахтін, І. Р. Гальперін, Д. С. Лихачов, Ю. М. Лотман, Л. А. Приходько, Ю. І. Селєзньов, О. В. Спачіль, М. І. Шапошникова та ін. Дослідження проводяться, в основному, на матеріалі російської та західноєвропейських літератур. У контексті української літератури дослідження здійснено на матеріалі поетичної творчості Лесі Українки [8] і В. Сосюри [7]. Майже недослідженим залишається аспект функціонування ХЧ, мовних засобів його утворення в жанрі історичної прози, поезії, драматургії. Саме це й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Історичний роман В. Малика «Князь Ігор» [5], що послужив **матеріалом** розвідки, відтворює події XII століття — історичний похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославича на

половців 1185 року — і є досить цікавим з т. з. функціонування в ньому темпоральної лексики (ТЛ), що є основою ХЧ (далі при посиланні ми вказуватимемо лише сторінки). Час у романі відтворено за допомогою різноманітних лексичних, граматичних і синтаксичних засобів. З урахуванням обсягу статті об'єктом дослідження обрано лексичні й частково синтаксичні засоби актуалізації ХЧ. Предметом розвідки є темпоральна лексична парадигма (ТЛП) як органічна складова історичного роману. Ми поставили за мету з'ясувати особливості функціонування ТЛ в контексті твору, її роль у створенні ХЧ.

Виклад основного матеріалу. Роман насичений ТЛ, що має різноманітні засоби вираження. Перш за все, це пряме, або конкретне датування (КД) [2, с. 152], до якого автор вдається з метою правдивого змалювання історичної доби: **1168 року**; **1184 року** [с. 331]; **у 988 році** [с. 14]; **у літопису під роком 1132-м** [с. 415]; **місяць лютий літа 1184-го** [с. 5]; **жаркий ранок 30 липня 1184 року** [с. 128]; **тепла серпнева ніч 1185 року** [с. 429]; **в далекому 1141 році** [с. 161]; **той нещасливий рік — 1166-й** [с. 163]; **року божого 1093-го** [с. 166]; **на 23 квітня 1185 року** [с. 262]; **10 травня 1185 року**, **в п'ятницю** [с. 291]; **субота, 11 травня 1185 року** [с. 299]; **з тисяча сімдесят шостою по тисяча сто сімдесят шостий** [с. 283]; **26 травня** [с. 166]; **до 15 серпня** [с. 409]; **у середу, першого травня** [с. 279]; **у четвер, 21 лютого** [с. 231]; **у п'ятницю, першого березня** [с. 236]; **увечері восьмого травня; увесь день дев'ятого травня** [с. 286]. До засобів КД належать і геортоніми — назви свят, що уживаються самостійно або у складі словосполучень і речень: **двадцять третього квітня — день Георгія Побідоносця; на Георгія** [с. 244]; **день Георгія Побідоносця** [с. 252]; **на Великдень; на Трійцю** [с. 388]; **на Успіння Богородиці серпня 15-го дня** [с. 402]; **храмове свято князівської церкви Успіння Богородиці Пирогощі** [с. 409]; **15 серпня 1185 року, на Успіння** [с. 412]. В окремих контекстах комбінується конкретне й опосередковане датування: **на початку 1170 року** [с. 164]; **початку лютого 1185 року** [с. 226]; **на початку червня 1185 року** [с. 371].

Автор постійно нагадує про час, вдаючись до уживання апелятивної ТЛ. Перш за все, це лексема **час**, що уживається самостійно (43 рази) або у сполученні з іншими мовними засобами: **весь час** [с. 192]; **наш час** [с. 40]; **ранній час** [с. 81]; **довгий час** [с. 110]; **слухний час** [с. 113]; **деякий час** [с. 423]; **новий час** [с. 425]; **весь цей час** [с. 424]; **настав наш час** [с. 358]; **не наш це є час** [с. 289]; **за той час** [с. 307]; **за цей час** [с. 283]; **за весь цей час** [с. 371]; **за останній час** [с. 34]; **за час облоги** [с. 354]; **за недовгий час розлуки** [с. 397]; **під час походу** [с. 399]; **якийсь час** [с. 118]; **на якийсь час** [с. 103]; **по якімсь часі** [с. 417]; **на цей час** [с. 402]; **в цей час** [с. 345]; **в той час** [с. 98]; **у той час** [с. 174]; **на той час** [с. 183]; **в той же час** [с. 130]; **той далекий прийдешній час** [с. 108]; **під час** [с. 99]; **під час нашого весілля** [с. 159]; **під час відгону табунів** [с. 197]; **у весняний час** [с. 108]; **у потрібний час** [с. 129]; **у найвідповідальніший час битви** [с. 358]; **у важкий для себе час** [с. 407]; **ось уже який час** [с. 306]; **в інший час** [с. 261]; **в такий час** [с. 304]; **в ближчій часі** [с. 402]; **до якого часу** [с. 233]; **часом** [с. 83]; **останнім часом** [с. 47]; **тим часом** [с. 37]; **до того часу** [с. 71]; **до цього часу** [с. 163]; **до сього часу** [с. 167]; **з того часу** [с. 179]; **за обиду нашого часу** [с. 402]; **минуло зовсім небагато часу** [с. 363]; **до пори до часу** [с. 180]; **бувальщина свого часу; бувальщина сього часу** [с. 411]; **по бувальщинах нашого часу** [с. 412]; **колишні часи** [с. 373]; **з часів Мономаха** [с. 331]; **з часів Володимира Мономаха** [с. 142]; **одночасно** [с. 147]; **передчасно** [с. 179]. В окремих мікроконтекстах лексема **час** / **часи** у відповідному лексичному оточенні стає виразною конотемою, вибудовуючи чіткі асоціації-паралелі з розвитком сюжету, з характерами, уподобаннями та долею персонажів: **«За час своїх спустошливих нападів Кончак зніс майже все Посулля»** [с. 14]; **«Всі їхні помисли були в майбутньому, в тому далекому прийдешньому часові, який манить молоду людину своєю таємничістю»** [с. 108]; **«Подібної перемоги над степовиками руські князі не одержували з часів Володимира Мономаха»** [с. 142]; **«... є час битися, але є час і миритися»**; **«Важкий і тривожний час настав для Руської землі»** [с. 211]; **«Дружино! Ось настав і наш час!»** [с. 358]; **«Помремо тут, а ворога в город не пустимо! Настав наш час!»** [с. 360]; **«Ти вступиш у золоте стремено за обиду нашого часу — за покривджений, посічений половецькими шаблями народ наш, за землю нашу!»** [с. 402]; **«... добре, що ти, княже, у важкий для себе час приїхав до Києва»** [с. 407]; **«Як проспівати цю пісню — по бувальщинах свого часу чи по замислу Яновому?»**; **«Тільки так складати її — по бувальщинах свого часу!»** [с. 411]. Отже, лексема **час** є дійовим засобом побудови темпоральних відносин у романі, і водночас вона є одним із засобів утворення історичного фону, на якому відбуваються описувані події.

З інших видів темпорального визначення у романі виявлено наступні:

1. Датування: 1) точкове датування: **хвилину** [с. 123]; **в цю хвилину** [с. 284]; **з хвилини на хвилину** [с. 333]; **зручна хвилину** [с. 33]; **скрутна хвилину** [с. 409]; **в одну хвилину** [с. 333]; **лише одну хвилину** [с. 375]; **за якусь хвилину** [с. 78]; **на хвилину** [с. 99]; **якусь хвилину** [с. 425]; **ще хвилину-друга** [с. 135]; **ще хвилину тому** [с. 362]; **лиха хвилину** [с. 83]; **гірка хвилину** [с. 137]; **коротка хвилину** [с. 360]; **жодної хвилини** [с. 378]; **хвилини** [с. 64]; **за кілька хвилин** [с. 142]; **у ті хвилини** [с. 163]; **в останні хвилини** [с. 427];

в одну мить [с. 14]; та мить [с. 195]; в ту ж мить [с. 76]; в цю мить [с. 77]; миттю [с. 131]; на якусь мить [с. 239]; через мить [с. 339]; ні на мить [с. 375]; щаслива мить [с. 138]; та щаслива мить [с. 176]; ще мить [с. 310]; миттю [с. 386]; одного разу [с. 47]; 2) датування за годинами: година [с. 102]; слухина година [с. 403]; лиха година [с. 218]; за годину [с. 231]; за якусь годину [с. 10]; не минуло й години; [с. 137]; години [с. 133]; довгі години [с. 245]; ці сонячні ранкові години [с. 291]; година-друга [с. 342]; годинка [с. 250]; 3) датування за частинами доби: день [с. 26]; вдень [с. 236]; удень [с. 285]; ніч [с. 69]; вночі [с. 14]; уночі [с. 288]; ранок [с. 12]; ранком [с. 330]; вранці [с. 21]; уранці [с. 138]; рано-вранці [с. 45]; на світанку [с. 257]; до світанку [с. 392]; зі сходом сонця [с. 290]; на світанні [с. 307]; перед світанком [с. 356]; вечір [с. 9]; вечором [с. 380]; ввечері [с. 236]; вчора [с. 413]; 4) датування за днями тижня, тижнями: у вівторок [с. 262]; середа [с. 223]; у середу [с. 279]; у четвер [с. 232]; у четвер надвечір [с. 266]; рано в четвер [с. 276]; субота [с. 149]; в суботу [с. 156]; в цю суботу [с. 260]; неділя [с. 56]; в неділю [с. 344]; у неділю [с. 307]; тиждень [с. 200]; за тиждень-другий [с. 391]; через тиждень-другий [с. 391]; тиждень тому [с. 320]; п'ять тижнів [с. 248]; 5) датування за днями, ночами: вчорашній день [с. 321]; день завтрашній [с. 215–2]; нинішній день [с. 215]; день нинішній [с. 321]; той день [с. 103]; і той день [с. 244]; новий день [с. 299]; перший-ліпший день [с. 244]; кожен день [с. 57]; весь день [с. 393]; цілий день [с. 385]; у цей день [с. 244]; у ясний день [с. 352]; той жадливий зимовий день [с. 195]; той щасливий день [с. 248]; сонячний день [с. 103]; сонячний літній день [с. 185]; сонячна морозна днина [с. 5]; ясна морозна днина [с. 208]; теплий літній день [с. 404]; за один день [с. 213]; не один день мине [с. 294]; на день путі [с. 123]; день чи два [с. 156]; з того дня [с. 44]; того ж дня [с. 91]; одного дня [с. 117]; другого дня [с. 22]; кожного дня і кожної ночі [с. 107]; наступного дня [с. 153]; одного весняного сонячного дня [с. 175]; в другій половині дня [305]; дні [с. 370]; два дні [с. 48]; три дні [с. 58]; чотири дні [с. 226]; п'ять днів [с. 93]; п'ять діб [с. 8]; ці дні [с. 179]; усі дні [с. 348]; усі ці дні [с. 117]; світлі дні [с. 164]; короткі ясні дні [с. 165]; останні дні [с. 328]; останні дні перед сномом [с. 409]; за ці дні [с. 403]; третій день [с. 50]; десятий день [с. 208]; п'ятнадцятий день [с. 208]; на четвертий день [с. 23]; на п'ятий день [с. 45]; на шостий день [с. 123]; на дев'ятий день [с. 279]; три-чотири дня тому [с. 113]; кілька днів [с. 123]; кілька днів тому [с. 24]; днів два-три [с. 330]; дні і ночі [с. 364]; цілими днями [с. 102]; всі наступні дні [с. 399]; за чотири дні [с. 233]; за кілька днів [с. 197]; на кілька днів [с. 209]; протягом двох днів [с. 314]; скільки днів [с. 343]; чимало даремно згаяних днів [с. 343]; однієї ночі [с. 8]; серед ночі [с. 210]; сю ніч [с. 98]; три ночі [с. 69]; ціла ніч [с. 80]; весняна ніч [с. 295]; сонна ніч [с. 298]; безмісячна ніч [с. 378]; коротка літня ніч [с. 379]; ще одна відчайдушно жорстока студена ніч [с. 6]; 6) датування за місяцями: березень; квітень; травень [с. 54]; падолист [с. 200]; місяць жовтень [с. 200]; до жовтня [с. 167]; в місяці березні [с. 167]; у місяці травні [с. 166]; у місяці червні [с. 11]; кінець квітня [с. 244]; кінець травня [с. 87]; перша половина травня [с. 305]; наприкінці травня [с. 249]; на кінець уруського місяця травня [с. 276]; на початку червня [с. 251]; на початку місяця червня [с. 170]; остання неділя травня [с. 88]; в останню неділю місяця березня [с. 230]; в останню неділю цього місяця [с. 230]; на початку серпня [с. 401]; місяць [с. 261]; минув майже місяць; скоро минає місяць [с. 332]; через місяць [с. 419]; два місяці [с. 357]; через місяць чи півтора [с. 265]; через два місяці [с. 417]; за місяць чи два [с. 107]; місяців два [с. 357]; два з лишком місяці [с. 397]; вісім місяців [с. 164]; ще двох місяців не минуло [с. 108]; 7) датування за сезонами: зима [с. 37]; наступна зима [с. 221]; довга зима [272]; всю зиму [с. 8]; за зиму [с. 265]; цілу зиму [с. 97]; на всю зиму [с. 212]; взимку [с. 7]; узимку [с. 8]; зимою [с. 54]; весна [с. 23]; рання весна [с. 266]; всю весну [с. 386]; весною [с. 60]; цієї весни [с. 113]; навесні [с. 164]; літо [с. 98]; усе літо [с. 275]; на літо [с. 276]; цього літа [с. 320]; влітку [с. 7]; улітку [с. 112]; осінь [с. 129]; восени [с. 149]; в середині осіні [с. 419]; 8) датування за роками: рік [с. 181]; того року [с. 415]; того ж року [с. 178]; цього року [с. 206]; у сей же рік [с. 415]; наприкінці того ж року [с. 163]; напровесні того ж року [с. 167]; восени позаминулого року [с. 169]; ці роки [с. 186]; в ці ж роки [с. 283]; довгі роки [с. 14]; два щасливих роки [с. 162]; дев'ять років [с. 168–2]; десять років [с. 415]; дванадцять років [с. 162]; двадцять років [с. 225]; двадцять і два роки [с. 166]; тридцять і три роки [с. 46]; сто років [с. 283]; п'ять років перед тим [с. 175]; три роки [с. 49]; три роки тому [с. 52]; три роки неволі [с. 6, 185]; останні три роки [с. 7]; останні чотири роки [с. 209]; шість років тому [с. 23]; десять років тому [с. 142]; років двадцять тому [с. 225]; минуло кілька років [с. 341]; коли йому йшов сьомий рік [с. 176]; той чотирнадцятий рік [с. 179]; дев'ятнадцятий рік [с. 187]; у неповних вісімнадцять [с. 415]; багато років тому [с. 246]; літа [с. 30]; три літа [с. 222]; чотири літа [с. 46]; п'ятнадцять літ [с. 51]; дев'ятнадцять літ [с. 12]; тридцять чотири літа [с. 233]; тридцять і чотири літа [с. 290]; п'ятдесят літ [с. 67]; двісті літ

[с. 11]; *шістдесят літ* [с. 256]; *шість десятків літ* [с. 143]; *двісті літ тому* [с. 250]; *півсотні літ тому* [с. 40]; *п'ятдесят літ минуло з того дня* [с. 246]; *через багато-багато століть* [с. 430]; *сто літ тому* [с. 247]; *дев'ять літ тому* [с. 373]; *десять літ тому* [с. 100]; *на добрих десять літ* [с. 283]; *тридцять літ минуло* [с. 176]; *в такі літа* [с. 39]; *нелегкі літа* [с. 256]; *довгі, щасливі літа* [с. 395]; *кілька літ* [с. 123]; *кілька літ тому* [с. 203]; *скільки літ* [с. 46]; *тягар літ* [с. 101]; 9) позначення метрично-часових відрізків: *півліта* [с. 378]; *півстоліття* [с. 261]; *півстоліття тому* [с. 412]; *півста літ* [с. 255]; *протягом півста літ* [с. 257]; *за півсотні літ* [с. 415]; *півтора десятка літ* [с. 164]; *не минуло й півгодини* [с. 127]; 10) загальне псевдодатування: *торік* [с. 244]; *сьогодні* [с. 25]; *сьогодні вранці* [с. 14]; *до сьогодні* [с. 424]; *завтра* [с. 32]; *завтра вранці* [с. 26]; *завтра чи позавчорому* [с. 200]; *завтра на світанку* [с. 236]; *післязавтра* [с. 226]; *вчора* [с. 90]; *учора* [с. 300]; *позавчора* [с. 94]; *сьогоднішня перемога* [с. 143]; *опівночі* [с. 320]; *опівдні* [с. 26]; *через два дні* [с. 285]; *через три дні* [с. 36].

2. Власне темпоральність (теперішній, минулий, майбутній час): *нині* [с. 21]; *понині* [с. 162]; *віднині* [с. 105]; *зараз* [с. 37]; *тепер* [с. 56]; *тоді* [с. 41]; *колись* [с. 44]; *минуле* [с. 215]; *минуле життя* [с. 246]; *майбутнє* [с. 108]; *це майбутнє* [с. 249]; *майбутнє життя* [с. 395]; *недалеке майбутнє* [с. 131]; *найближче майбутнє* [с. 249]; *це фатальне майбутнє* [с. 131]; *будь-коли* [с. 32]; *давноминули події* [с. 427]; *давнина* [с. 177]; *давно* [с. 9]; *недавно* [с. 31].

3. Часова локалізованість: 1) повторюваність, тривалість, власне нелокалізованість дії: *частенько* [с. 186]; *щодня* [с. 200]; *кожного дня* [с. 33]; *кожної неділі* [с. 170]; *з кожним днем* [с. 229]; *кожна хвилинка* [с. 345]; *кожної хвилини* [с. 348]; *щохвилини* [с. 255]; *кожного разу* [с. 93]; *щоранку* [с. 145]; *щовечора* [с. 375]; *щоночі* [с. 254]; *ночами* [с. 394]; *темними ночами* [с. 109]; *довгі зимові ночі* [с. 194]; *вечорами* [с. 162]; *кожної неділі* [с. 170]; *з року в рік* [с. 183]; *протягом останніх десяти — дванадцяти років* [с. 13]; *протягом останніх шістдесяти років* [с. 142]; *протягом останніх ста років* [с. 212]; *упродовж двохсот років* [с. 84]; *упродовж кількох років* [с. 95]; *довіку* [с. 150]; *навіки* [с. 106]; *на віки вічні* [с. 98]; *назавжди* [с. 176]; *все життя* [с. 174]; *весь день і всю ніч* [с. 334]; *у ніч на восьмий день* [с. 258]; *у першу ж ніч* [с. 392]; *в ту саму ніч* [с. 275]; 2) інтервальна локалізованість та локалізованість із кінцевою часовою межею: *перед ранньою обідню* [с. 292]; 3) відносна нелокалізованість: *на свята* [с. 11]; *з дня на день* [с. 376].

4. Таксис (передумання, одночасність, наступність): *одночасно* [с. 147, 255]; *передчасно* [с. 179].

5. Позначення віку персонажів: *з малих літ* [с. 210]; *в такі літа* [с. 39]; *тягар літ* [с. 101]; *довге життя* [с. 254].

У створенні історичного фону взагалі і ХЧ зокрема автор використовує різноманітні художньо-образні засоби, що, сполучаючись між собою, утворюють місткі й виразні конотації: «...в художньому образі (...) немає жодного зайвого слова (...) він будується лінійно, тобто чергою використаних лексем, і тому їх сума (...) відіграє певну, інколи і значущу роль у творенні і сприйнятті художнього тексту» [6, с. 71]. Так, чітка темпоральна парадигма у сполученні з іншими онімними засобами сприяє правдивому опису історичних подій: «*Хоч минуло вже двісті літ, як грізний князь Володимир відрікся від старих богів (...) люди (...) на свята дають їм потребу (...) у місяці червні на честь Купала молодь розкладає (...) великі багаття, веселиться*» [с. 11]; «*Подібною перемогою над степовиками руські князі не одержували з часів Володимира Мономаха, тобто протягом останніх шістдесяти років*» [с. 142]; «*Білгород! Західна твердиня Києва! Майже двісті літ захищає він ближні підступи до столиці Русі*» [с. 83–84]; «*...не раз і не двічі протягом останніх десяти-дванадцяти років приходив він з мечем на Переяславську та Київську землі і проявляв там нечувану жорстокість*» [с. 13]; «*Минув тиждень. Дмитрів мужньо тримався і не думав здаватися*» [с. 17]; «*В суботу, перед вечором, князь Ігор з князями та дружиною прибув до Путивля*» [с. 156]; «*Важкий і тривожний час настав для Руської землі*» [с. 211]; «*Не було того року, щоб минує для Русі спокійно*» [с. 212]; «*Минуло всього п'ять тижнів з того щасливого дня, коли ми погромили на Хоролі богопротивного Кончака*» [с. 248].

У контексті опису підготовки до фатальної битви на річці Каялі ТЛ і супроводжуючі лексичні маркери нарощують експресію трагізму, створюють перспекцію неминучої поразки мужніх воїнів-русичів: «*На сході ледь-ледь зажеврив край неба. Кривава зоря світ із вістує*» [с. 298]; «*Увечері восьмого травня русичі підійшли до Сальниці і стали на нічліг за горбом (...) Увесь день дев'ятого травня військо спочивало*» [с. 286]; «*Прекрасне видовище являв собою в ті ранкові сони години 10 травня 1185 року, в п'ятницю, Ігорів полк*» [с. 291]; «*Минуло небагато часу. (...) Над степом поволі вставав новий день — субота, 11 травня 1185 року*» [с. 299]; «*А на світанні, у неділю 12 травня, трапилося найгірше*» [с. 307].

Темпоральні засоби зустрічаються також у складі різних стилістичних фігур — 1) антитези: «*Взимку спіткала нас на Хоролі невдача, зате нині перевага за нами*» [с. 325]; «*Думай не*

про день завтрашній, а про нинішній» [с. 215]; 2) градації: «... якщо між братією не буде злагоди, то ні сьогодні, ні завтра не підемо ми на половців» [с. 54]; «Однак ні першого, ні другого, ні третього дня взяти Путивль Кзі не пощастило» [с. 354]; 3) асоціативні паралелі: «О, стогнати Руській землі, споминаючи колишні часи і колишніх князів!» [с. 373].

Онімні масиви у сполученні з ТЛ сприяють панорамності зображення, створюють ефект достовірності: «За час своїх спустошливих нападів **Кончак** зніс майже все **Посулля**. Залишалися тільки украплені **городи Посульської оборонної лінії**, зрубані ще князем **Володимиром Святославичем у 988 році**, — **Воїнь у гирлі Сули, Римів, Лукомль, Сніпорід, Лубен, Княтин, Лохвиця, Ромен, Дмитрів...**» [с. 14]; «**Вечорами, особливо довгими, зимовими (...)** розповідав цікаві **бувальщини про князів та дружинників-богатырів (...)** або сягав у таку давнину, коли на Русі ще **потів і церков не було, а люди поклонялися своїм предковичним добрим та злим богам — Дажбогу, Хоросу, Трояну, Велесу, Стрибогу, Перуну, Мокоші**» [с. 177]; «**Син свого неспокійного, жорстокого часу, коли Руська земля — від Карпат до Волги і від Сули до Волхова — колотилася в лютих князівських которах-чварах, (...)** він жив, як і всі в той час жили — **війною**» [с. 174]; «**23 квітня 1185 року, у вівторок, у день Георгія Побідоносця, християнського патрона князя Ігоря, над Новгородом-Сіверським затрубили бойові труби**» [с. 252]; «**На дев'ятий день путі, у середу, першого травня, в післяобідню пору, Ігорів полк досягнув Малою Дінця**» [с. 279]; «**До 15 серпня, на яке припадало храмове свято князівської церкви Успіння Богородиці Пирогощої, що на Подолі і на яке Святослав збирав князівський з'їзд, залишався тиждень**» [с. 409].

Остання сторінка роману сповнена урочистої експресії. Темпоральні засоби у сполученні з онімними маркерами створюють ефект заклику до сучасників і нащадків — об'єднатися в ім'я перемоги над ворогом: «**Володимир Ярославич, майбутній князь Галицький! У грізну годину лихоліття, коли хоробрий, але необачний князь Ігор відчинив ворота ворогам на рідну землю, весняним громом, вічовим дзвоном пролунав його віщий голос, звернутий до всіх руських князів: досить чвар та міжусобиць (...)** черленими щитами загородить **Полю** ворота на **Русь!**» [с. 430].

Висновки. Таким чином, проведений аналіз засобів актуалізації ХЧ у романі В. Малика «Князь Ігор» дозволяє зробити висновок про значну роль темпоральних показників у жанрі історичної прози. «Слово виступає універсальним знаряддям мистецтва (...) оскільки воно ще до початку створення художнього образу вже несе в собі світомоделюючу функцію, вже виступає як образність (тобто будівельний матеріал образу)» [6, с. 70]. ТЛП є дійовим засобом відтворення історичної правди, побудови сюжету, розкриття авторської точки зору на події минулого; завдяки цьому роман є показником часу та його проблем.

Література

1. Брандес М. П. *Стилистический анализ* / М. П. Брандес. — М. : Наука, 1971. — 189 с.
2. Бондар О. І. Темпоральні засоби в сучасній українській літературній мові : Система засобів вираження : наукова монографія / О. І. Бондар. — Одеса : Астропринт, 1996. — 192 с.
3. Волынцева О. В. Тема времени в поэзии Осипа Мандельштама / О. В. Волынцева // *Мова : науково-теоретичний часопис з мовознавства*. — Одеса : Астропринт, 2007. — № 11. — С. 175–178.
4. Гей Н. К. *Время и пространство в структуре произведения* / Н. К. Гей // *Контекст-1974 : Литературно-критические исследования*. — М. : Наука, 1975. — С. 213–228.
5. Малик В. К. *Князь Ігор* / В. К. Малик. — Харків : Фоліо, 2014. — 476 с.
6. Науменко А. М. *Філологічний аналіз тексту (основи лігво поезики)* / А. М. Науменко. — Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. — 416 с.
7. Приходько Л. А. *Художній час і художній простір у поезії : автореф. дис. ... канд. філол. наук* / Л. А. Приходько. — Кіровоград, 2004. — 19 с.
8. Скиба С. М. *Художній час і художній простір у творчості Лесі Українки : автореф. дис. ... канд. філол. наук* / С. М. Скиба. — Кіровоград, 1998. — 18 с.

References

1. Brandes, V. P. (1971), *The stylistical analysis [Stilisticheskij analiz]*, Nauka, Moscow, 189 p.
2. Bondar, O. I. (1996), *The temporal relationships in the modern Ukrainian literary language : the system of the means of the expression : monograph [Temporalni vidnoshennia v suchsniy ukrainskij literaturnij movi : systema zasobiv vyrazhennia : naukova monografija]*, Astroprint, Odessa, 192 p.
3. Volyntseva, O. V. (2007), «The theme of the time in Osyp Mandelstam's poetry», *Mova / The language* [«Thema vremeni v poezii Osipa Mandelshtama», *Mova*], Astroprint, Odessa, No 11, pp. 175–178.
4. Gey, N. K. (1975), «The time and the space in the structure of the belle-letter», *Context-1974: The literary and the critical studies* [«Vremia i prostranstvo v structure hudozestvennogo proizvedenia», *Context-1974: Literaturno-kriticheskie issledovania*], Moscow, pp. 213–228.
5. Malyk, V. (2014), *The Prince Igor [Kniaz' Igor]*, Folio, Kharkiv, 476 p.

6. Naumenko, A. M. (2005), *The philological analysis of the text (The basis of the lingual poetry) [Philologichnij analiz tekstu (Osnovy lingvopoetyki)]*, Nova knyga, Vinnitsa, 416 p.
7. Pryhod'ko, L. A. (2004), *The belles-lettres time and belles-lettres space : Author's thesis [Hudoznij chas i hudoznij prostir v poezii : avtoref. dys. ... kand. philol. nauk]*, Kirovograd, 19 p.
8. Skyba, S. M. (1998), *The belles-lettres time and the belles-lettres space in Lessia Ukrainka's poetry : Author's thesis [Hudoznij chas i hudoznij prostir v poezii Lesi Ukrainki : avtoref. dys. ... kand. philol. nauk]*, Kirovograd, 18 p.

НЕМИРОВСКАЯ Александра Фёдоровна,

кандидат филологических наук, доцент кафедры украинской филологии и методики преподавания специальных дисциплин Южноукраинского национального педагогического университета имени К. Д. Ушинского; ул. Старопортофранковская, 26, Одесса, 65020, Украина; тел: +38 067 9681993; +38 048 7060843; e-mail: Layma-59@mail.ru; ORCID ID: 0000-0001-9638-152X

ТЕМПОРАЛЬНАЯ ЛЕКСИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА КАК АКТУАЛИЗАТОР ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВРЕМЕНИ (на материале романа В. Малика «Князь Игорь»)

Аннотация. Статья посвящена изучению темпоральной лексической парадигмы в историческом романе В. Малика «Князь Игорь». **Предметом** анализа является функциональная нагрузка, особенности функционирования, стилистические коннотации, экспрессивный, образный потенциал, вариативность компонентов темпоральной лексической парадигмы. Употребление тех или иных лексем зависит от тематики произведения, авторского замысла, что и обуславливает функционирование определённых лексем, организацию особенностей данного лексического пласта. Использование каждой лексемы чётко продумано автором, и каждая из них иллюстрирует широкий спектр образных трансформаций, а также тесное взаимодействие с иными лингвистическими и экстралингвистическими факторами. **Результаты** семантического анализа темпоральной лексической парадигмы свидетельствуют о наличии значительного коннотативного потенциала с активированным стилистическим, экспрессивным компонентом практически у каждой лексемы, максимально углубляющим её узуальное значение. Установлен диапазон, насыщенность и перспективы образных трансформаций, зависимость компонентов парадигмы не только от лингвоментальных стратегий автора, но и от экстралингвистических факторов. Основные **выводы** состоят в том, что темпоральная лексическая парадигма выполняет текстообразующую, характеризующую, хронотопическую, экспрессивную, выразительную функции, способствуя раскрытию подтекста и авторской концепции.

Ключевые слова: темпоральная лексика, темпоральная лексическая парадигма, онимный массив, художественное время, художественный хронотоп, художественный контекст.

Alexandra F. NIEMIROVSKAJA

Candidate of Philological Sciences (PhD), Senior Lecturer at the Chair of Ukrainian Philology and Methods of Teaching of Special Subjects, South-Ukrainian K. D. Ushynsky National University; 26 Staroportofrankovskaja str., Odessa, 65020, Ukraine; e-mail: Layma-59@mail.ru; ORCID ID: 0000-0001-9638-152X

TEMPORAL LEXICAL PARADIGM AS A MEANS OF REFLECTING TIME IN FICTION (based on V. Malyk's novel «Prince Igor»)

Summary. The *object* of the article is the temporal lexical paradigm in «Prince Igor» by V. Malyk. There are artistic functions of the temporal lexical paradigm analyzed in the novel as well as the peculiarities of their usage, stylistic connotations, expression potency and variability. The usage of the paradigm first of all depends on the contents and the theme of fiction, and on the author's idea that leads to a certain functioning of the temporal lexis paradigm and its organization peculiarities in poetry. The usage of each lexeme is well thought out by the author, and every lexeme illustrates a wide range of imaginative transformations as well as a close interaction with other lingual and extralingual factors. The **result** of the study establishes that the frequency dynamics, paradigm, and scope amplitude depend on linguistic and extralinguistic factors. The figurative potential of each of the lexeme used by the author was described in this article, figurative transformations and symbolism being the most frequent. There were determined the dynamics and amplitude of the paradigm preferences in V. Malyk's every collection and his creative activity on the whole. **The main findings** of the research consist in determining the functions of the temporal lexical paradigm as text-forming, characterizing, space and time showing, and expressive, which facilitate revealing the general metamessage and the author's concept of the text.

Key words: temporal lexemes, temporal lexical paradigm, onym massive, time in fiction, chronotope, literary context.

Статтю отримано 8.10.2016 р.